

<https://doi.org/10.32402/hygiene2019.69.199>

УДК 613.6 : 616 – 053.82 : 61 : 378.4

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ДИНАМІЦІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Сергета І.В., Стоян Н.В., Мостова О.П., Панчук О.Ю.
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Життєвий уклад студентської молоді як особливої соціальної категорії населення, об'єднаної специфічними умовами навчальної діяльності і віковими закономірностями функціонування організму, зумовлюють певні особливості способу життя, тобто конкретної системи мислення та поведінки, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я.

Метою дослідження було визначення особливості показників соціально-психологічної адаптації студентів у динаміці навчання в закладі вищої медичної освіти.

Організація та методи досліджень. Для визначення особливостей соціально-психологічної адаптації використовувався особистісний опитувальник Роджерса та Даймонда.

Результати досліджень. Одержані дані відзначають той факт, що в структурі особливостей соціально-психологічної адаптації, показники якої засвідчують достатньо напружений перебіг адаптаційних процесів студентів до умов перебування у закладі вищої медичної освіти, найбільш суттєвим є рівень розвитку характеристик щодо прагнення до домінування та прийняття інших, найнижчий – для характеристик інтернальності, водночас, характеристики інтегральних показників самоприйняття та емоційної комфортності займають проміжне положення. Найвищі показники властиві для юнаків і дівчат, які навчаються відповідно на 6 (юнаки) та 3 і 6 (дівчата) курсах, найнижчі – для юнаків і дівчат, які навчаються відповідно на 1 і 3 (юнаки) та 6 (дівчата) курсах.

Висновки. В ході досліджень встановлені особливості показників соціально-психологічної адаптації студентів у динаміці навчання в закладі вищої медичної освіти.

Ключові слова: студенти, заклад вищої медичної освіти, соціально-психологічна адаптація, навчання, спосіб життя.

PECULIARITIES OF THE INDICATORS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE STUDENTS IN THE DYNAMICS OF TRAINING AT HIGHER INSTITUTION OF MEDICAL EDUCATION

I.V. Serheta, N.V. Stoyan, O.P. Mostova, O.Y. Panchuk
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia

The way of life of the students, as a special social category of the population, united by specific conditions of educational activity and age regularities of organism functioning, is predetermined by certain features of the lifestyle, i.e. a specific system of thinking and behavior aimed at the preservation and strengthening of health.

The aim of the study was to determine the features of the indicators of social and psychological adaptation of the students in the dynamics of training at the higher institution of medical education.

Organization and methods of research. Rodgers' and Diamond's personality questionnaire was used to identify the features of social and psychological adaptation.

Results. The data obtained indicate that a level of the development of the characteristics of desire to dominate and to accept others is the most significant, the characteristics of internality is

the lowest, at the same time, the characteristics of integral indicators of self-acceptance and emotional comfort occupy an intermediate position in the structure of social and psychological adaptation, which indicators demonstrate rather intense course of adaptation processes in the students to the conditions of stay at the institution of higher medical education. The highest rates are typical for six-year students (young men) and three- and six-year students (girls) and the lowest ones - for the first- and three-year students (young men) and six-year students (girls).

Conclusions. *In the course of the research, the peculiarities of the indicators of social and psychological adaptation among the students in the dynamics of training at the institution of higher medical education have been established.*

Keywords: *students, institution of higher medical education, social and psychological adaptation, training, lifestyle.*

Життєвий уклад студентської молоді як особливої соціальної категорії населення, об'єднаної специфічними умовами навчальної діяльності і віковими закономірностями функціонування організму, зумовлюють певну специфіку способу життя, тобто конкретної системи мислення та поведінки, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, забезпечення нормального фізичного та психічного розвитку, створення передумов для формування високого рівня працездатності і профілактики захворювань [1,2,3,5,9,10].

Основними складовими способу життя вважають його медико-біологічні, соціально-психологічні та соціально-економічні компоненти і, отже, заходи щодо формування здорового способу життя студентів мають базуватися на принципах наближення рівня здоров'я до суспільного необхідного рівня; культивування за допомогою засобів масової інформації "моди на здоров'я"; підвищення культури здоров'я із використанням активного оздоровчого тренінгу; включення профілактичних програм у структуру навчального процесу з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей та рівня адаптаційних можливостей організму, передусім рівня психофізіологічної, психічної і соціально-психологічної адаптації [1,6].

У цьому контексті слід відзначити, що соціально-психологічну адаптацію має розглядатися, по-перше, як процес та результат активного пристосування індивідуума до умов середовища, що змінюються, за допомогою найрізноманітніших соціальних засобів, по-друге, як компонент дійового ставлення індивідуума до навколишнього світу, провідна функція якого полягає в забезпеченні стабільного рівня життєдіяльності, по-третє, як важливу складову розв'язання типових соціально-значущих завдань із використанням ситуативно можливих способів поведінки [4,6,8].

Метою дослідження було визначення особливості показників соціально-психологічної адаптації студентів у динаміці навчання в закладі вищої медичної освіти.

Організація та методи досліджень. Дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова серед студентів першого (50 юнаків і 56 дівчат), третього (50 юнаків і 51 дівчина) і шостого (50 юнаків і 50 дівчат) курсів медичного факультету.

Для визначення особливостей соціально-психологічної адаптації та пов'язаних з нею особистісних рис під час виконання наукової роботи використовувався особистісний опитувальник Роджерса та Даймонда, що передбачав оцінку таких інтегральних показників, як показники адаптації, самоприйняття, сприйняття оточуючих, інтернальності та прагнення до домінування [4,8].

Статистичний аналіз отриманих результатів передбачав використання процедур описової статистики на основі застосування стандартного пакету прикладних програм багатомірний статистичний аналіз "Statistica 6.1 for Windows" (належить Вінницькому національному університету ім. М.І. Пирогова, ліцензійний № АХХ910А374605FA).

Результати досліджень. Розглядаючи отримані результати необхідно відзначити, що як надзвичайно інформативні показники щодо визначення ступеня адаптованості студентів до умов перебування у закладі вищої медичної освіти і, насамперед, її соціально-

психологічної складової, є інтегральні показники адаптації, що дозволяють одержати уявлення про основні передумови створення сприятливих умов для забезпечення ефективності навчальної і позанавчальної діяльності дівчат і юнаків за умов досягнення такого ступеня функціональної мобілізації особистості, який не викликає перенапруження та не сприяє розвитку явищ втоми [4,6,7,8].

Так, під час здійснення психогігієнічної оцінки показників власне адаптації, які надають можливість виявити узагальнений ступінь пристосування студентів до умов оптимальної взаємодії з їх однолітками, друзями, ровесниками та просто оточуючими у системі міжособистісних відносин, яка склалася, було виявлено, що їх значення серед юнаків, які навчались на 1-му курсі, становили $0,59 \pm 0,01$ балів, серед дівчат, які навчались на 1-му курсі, – відповідно $0,56 \pm 0,01$ балів, серед юнаків, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,59 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,62 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,01$), серед юнаків, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,61 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,61 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,05$) (табл. 1).

Цікаво, що рівень вираження досліджуваних показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині – у дівчат, а наприкінці – цілком вирівнювався. Достовірні розбіжності спостерігались у разі порівняння даних, властивих для дівчат студенток 1-го і 3-го курсів ($p(t)_{1-3} < 0,01$) та 1-го і 6-го курсів ($p(t)_{1-6} < 0,05$). Яких-небудь статистично-значущих статево-зумовлених відмінностей не реєструвалось ($p_{\text{ю-д}} > 0,05$).

Дані, які відбивають особливості величин інтегральних показників самоприйняття, визначаючи ступінь вираження позитивної оцінки власних особистісних якостей, рівень задоволення власною персоною та її перспективами у майбутньому, засвідчували той факт, що їх рівень серед юнаків становив $0,59 \pm 0,01$ балів у юнаків-першокурсників, також $0,59 \pm 0,01$ балів у юнаків-третьокурсників ($p(t)_{1-3} > 0,05$) та дещо зростав до $0,61 \pm 0,01$ балів у юнаків-випускників ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат-першокурсниць – був найнижчим, складаючи $0,56 \pm 0,01$ балів, суттєво зростаючи у наступний період навчання у закладі вищої медичної освіти до $0,62 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,01$) у дівчат-третьокурсниць та в певній мірі знижуючись до $0,61 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,05$) у дівчат-випускниць.

Цікаво, що як і в попередньому випадку, рівень вираження показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині – у дівчат, а наприкінці – реєструвались цілком однозначні значення. Достовірні розбіжності спостерігались у разі порівняння результатів, властивих для дівчат студенток 1-го і 3-го курсів ($p(t)_{1-3} < 0,05$) та 1-го і 6-го курсів ($p(t)_{1-6} < 0,01$). Статистично-значущі статево-зумовлені відмінності не реєструвались ($p_{\text{ю-д}} > 0,05$).

Дані, які стосувались ще однієї складової провідних показників соціально-психологічної адаптації студентів, а саме показників щодо оцінки особливостей інтегральних показників прийняття інших, встановлюючи певний ступінь толерантності до інших людей, і передусім, до їх недоліків, негативних рис та вчинків, критичності до оточуючих тощо, відзначались наступними характеристиками. Так, їх величини серед юнаків, які навчались на 1-му курсі, становили $0,63 \pm 0,01$ балів, серед дівчат, які навчались на 1-му курсі, – відповідно $0,59 \pm 0,01$ балів, серед юнаків, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,62 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,65 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,001$), серед юнаків, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,66 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,66 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,001$). Як і в двох попередніх випадках рівень вираження досліджуваних показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині – у дівчат, а наприкінці – реєструвались однакові відповідно до ступеня вираження величини.

Однак достовірні розбіжності спостерігались лише у разі порівняння даних, властивих для дівчат студенток 1-го і 3-го курсів ($p(t)_{1-3} < 0,05$). Статистично-значущі статево-зумовлені відмінності були властиві тільки для юнаків і дівчат, які навчались на 1-му курсі ($p_{\text{ю-д}} < 0,05$).

Таблиця 1. Показники соціально-психологічної адаптації студентів за даними особистісного опитувальника Роджерса і Даймонда в динаміці навчання у закладі вищої медичної освіти, бали.

Інтегральні показники адаптації	Час досліджень	Групи студентів				p(t) _{ю-д}
		Юнаки		Дівчата		
		n	M±m	n	M±m	
Адаптація	1 курс	50	0,59±0,01	56	0,56±0,01	>0,05
	3 курс	50	0,59±0,01	51	0,62±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,61±0,01	50	0,61±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,01		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,05		
Самоприйняття	1 курс	50	0,59±0,01	56	0,56±0,01	>0,05
	3 курс	50	0,59±0,01	51	0,62±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,61±0,01	50	0,61±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,01		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,05		
Прийняття інших	1 курс	50	0,63±0,01	56	0,59±0,01	<0,05
	3 курс	50	0,62±0,01	51	0,65±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,66±0,01	50	0,66±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,001		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,001		
Емоційна комфортність	1 курс	50	0,59±0,01	56	0,56±0,01	>0,05
	3 курс	50	0,59±0,01	51	0,62±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,61±0,01	50	0,61±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,01		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,05		
Інтернальність	1 курс	50	0,52±0,01	56	0,49±0,01	>0,05
	3 курс	50	0,51±0,01	51	0,54±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,54±0,01	50	0,54±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,01		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,05		
Прагнення до домінування	1 курс	50	0,74±0,01	56	0,70±0,01	<0,05
	3 курс	50	0,74±0,01	51	0,76±0,01	>0,05
	6 курс	50	0,75±0,01	50	0,76±0,01	>0,05
	p(t) ₁₋₃	>0,05		<0,001		
	p(t) ₃₋₆	>0,05		>0,05		
	p(t) ₁₋₆	>0,05		<0,001		

Розглядаючи особливості провідних особистісних адаптаційно-значущих проявів з боку інтегральних показників емоційної комфортності, які визначають ступінь емоційно-

забарвленого відчуття задоволення оточуючою дійсністю, слід було відзначити, що їх рівень серед юнаків становив $0,59 \pm 0,01$ балів у юнаків-першокурсників, також $0,59 \pm 0,01$ балів у юнаків-третьокурсників ($p(t)_{1-3} > 0,05$) та зростав до $0,61 \pm 0,01$ балів у юнаків-випускників ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат-першокурсниць – склав $0,56 \pm 0,01$ балів, у вираженій мірі зростаючи впродовж наступного періоду перебування у закладі вищої медичної освіти до $0,62 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,01$) у дівчат-третьокурсниць та дещо знижуючись до $0,61 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,05$) у дівчат-випускниць. Рівень вираження досліджуваних показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині – у дівчат, а наприкінці – реєструвались рівнозначні величини. Достовірні статистично-значущі розбіжності спостерігались у разі порівняння даних, властивих для дівчат студенток 1-го і 3-го курсів ($p(t)_{1-3} < 0,01$) та 1-го і 6-го курсів ($p(t)_{1-6} < 0,05$). Статистично-значущих статево-зумовлених відмінностей не реєструвались ($p_{\text{ю-д}} > 0,05$)

Результати визначення інтегральних показників інтернальності, що встановлюють рівень переваги внутрішньої мотивації над зовнішніми стимулами, визначають уміння керувати собою та здійснювати контроль над власними вчинками, засвідчували той факт, що їх величини серед юнаків, які навчались на 1-му курсі, становили $0,52 \pm 0,01$ балів, серед дівчат, які навчались на 1-му курсі, – відповідно $0,49 \pm 0,01$ балів, серед юнаків, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,51 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 3-му курсі, – відповідно $0,54 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,01$), серед юнаків, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,54 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат, які навчались на 6-му курсі, – відповідно $0,54 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,05$). Як і в двох попередніх випадках рівень вираження досліджуваних показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині – у дівчат, а наприкінці – реєструвались однакові відповідно до ступеня вираження величини. Однак статистично-значущих розбіжностей не спостерігалось, як не реєструвалось і яких-небудь статистично-значущих статево-зумовлених відмінностей ($p_{\text{ю-д}} > 0,05$).

Зрештою, дані щодо оцінки особливостей інтегральних показників прагнення до домінування, котрі встановлюють ступінь вираження умінь впливати на оточуючих, відстоювати власну думку і власну позицію, засвідчували той факт, що їх рівень серед юнаків становив $0,74 \pm 0,01$ балів у юнаків-першокурсників, також $0,74 \pm 0,01$ балів у юнаків-третьокурсників ($p(t)_{1-3} > 0,05$) та $0,75 \pm 0,01$ балів у юнаків-випускників ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} > 0,05$), серед дівчат-першокурсниць – склав $0,70 \pm 0,01$ балів, у вираженій мірі зростаючи впродовж наступного періоду перебування у МВНЗ до $0,76 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{1-3} < 0,01$) у дівчат-третьокурсниць та дещо знижуючись до $0,76 \pm 0,01$ балів ($p(t)_{3-6} > 0,05$; $p(t)_{1-6} < 0,05$) у дівчат-випускниць. Рівень вираження досліджуваних показників на початку періоду навчання більш високим був у юнаків, в його середині і наприкінці – у дівчат. Достовірні статистично-значущі розбіжності спостерігались у разі порівняння даних, властивих для дівчат студенток 1-го і 3-го курсів ($p(t)_{1-3} < 0,001$) та 1-го і 6-го курсів ($p(t)_{1-6} < 0,001$). Статистично-значущі статево-зумовлені відмінності були характерні лише для юнаків і дівчат, які навчались на 1-му курсі ($p_{\text{ю-д}} < 0,05$).

Високий рівень широті відповідей дівчат і юнаків підтверджували дані щодо оцінки ступеня вираження зазначених показників серед студентів різних курсів, які в домінуючій кількості випадків відповідали рівню середніх величин і переважно проявлялись у вигляді відповідей, що мали бути віднесені до категорій абсолютно відвертих та відвертих і лише у 6,5-8,0% випадків ситуативно-відвертих відповідей.

Крім того дані, що одержані, визначають як вельми перспективний підхід щодо включення до програм психогігієнічної корекції, які запроваджуються, заходів, спрямованих на покращання перебігу процесів соціально-психологічної адаптації.

Узагальнені дані щодо особливостей вираження інтегральних показників соціально-психологічної адаптації студентів і студенток закладу вищої медичної освіти протягом часу здобуття вищої освіти відповідно до результатів застосування даними особистісного опитувальника Роджерса і Даймонда наведені на рис. 1.

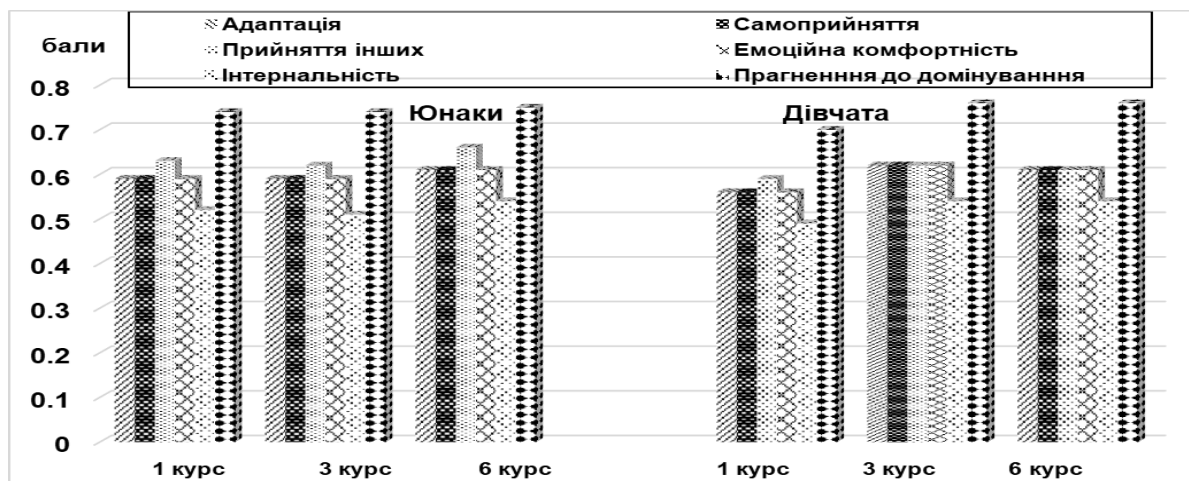


Рисунок 1. Особливості інтегральних показників соціально-психологічної адаптації юнаків і дівчат, які навчаються в умовах закладу вищої медичної освіти за даними особистісного опитувальника Роджерса і Даймонда

Висновки

1. В ході проведених досліджень встановлені особливості показників соціально-психологічної адаптації студентів у динаміці навчання в закладі вищої медичної освіти Одержані результати відзначають той факт, що в структурі особливостей соціально-психологічної адаптації, показники якої засвідчують достатньо напружений перебіг адаптаційних процесів студентів до умов перебування у закладі вищої медичної освіти, найбільш суттєвим є рівень розвитку характеристик щодо прагнення до домінування (1 місце за рейтингом) та прийняття інших (2 місце за рейтингом), найнижчий – для характеристик інтернальності (останнє місце за рейтингом), водночас характеристики інтегральних показників самоприйняття та емоційної комфортності займають проміжне положення.

2. Найвищі за ступенем вираження показники рівня соціально-психологічної адаптації були властиві для юнаків і дівчат, які навчаються відповідно на 6 (юнаки) та 3 і 6 (дівчата) курсах, найнижчі – для юнаків і дівчат, які навчаються відповідно на 1 і 3 (юнаки) та 6 (дівчата) курсах.

3. Одержані дані визначають як вельми перспективний підхід щодо включення до програм психогігієнічної корекції, які запроваджуються, заходів, спрямованих на покращання перебігу процесів соціально-психологічної адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и прикладные проблемы. Москва : Институт психологии РАН, 2006. 623 с.
2. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 412 с.
3. Богачева О.С., Васильченко І.О., Веремієнко О.В. та ін. Медицина граничних станів: 30-річний досвід психогігієнічних досліджень / за ред В.М. Лісового, В.О. Коробчанського. Одеса : Прес-кур'єр, 2016. 520 с.
4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Самара : Бахрах-М, 2011. 667 с.
5. Сергета І.В., Браткова О.Ю., Мостова О.П., Панчук О.Ю., Дударенко О.Б. Наукові принципи психогігієнічної діагностики стану здоров'я дітей, підлітків та молоді. *Довкілля та здоров'я*. 2012. №4 (64). С. 21-25.
6. Сергета І.В. Донозологічні зрушення у стані психічного здоров'я: сучасні психогігієнічні підходи до тлумачення, діагностики та оцінки. *Науковий журнал МОЗ України*. 2013. №3 (4). С. 36-49.

7. Сергета І.В., Панчук О.Ю., Стоян Н.В., Дреженкова І.Л., Макаров С.Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації “Закону про вищу освіту”: фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. №4 (80). С. 46-52.
8. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва: Институт психологии РАН, 2002. С. 193-197.
9. Baste V.S., Gadkari J.V. Study of stress, self-esteem and depression in medical students and effect of music on perceived stress. *Indian Journal of Physiology and Pharmacology*. 2014. Vol. 58. P. 298-301.
10. Aherne D., Farrant K., Hickey L., Hickey E., McGrath L., McGrath D. Mindfulness based stress reduction for medical students: optimizing student satisfaction and engagement. *BMC Medical Education*. 2016. Т. 16. №1. P. 209.

REFERENCES

1. Bodrov V.A. Psikhologiya professionalnoy deyatelnosti. Teoreticheskie i prikladnye problem [Psychology of Professional Activity. Theoretical and Applied Issues]. Moscow : Institute of Psychology of RAS ; 2006 : 623 p. (in Russian).
2. Ilin E.P. Psykhofiziologiya sostoyaniy cheloveka [Psychophysiology of Human States]. Sankt-Peterburg : Piter ; 2005: 412 p. (in Russian).
3. Bohacheva O.S., Vasylichenko I.O., Veremiienko O.V. et al. Medytsyna hranychnykh staniv: 30-richnyi dosvid psykhohihiienichnykh doslidzhen [Medicine of Borderline States: 30-Year Experience of Psychohygienic Research]. (Eds. V.M. Lisovyi and V.O. Korobchanskyi). Odesa : Pres-kurier ; 2016 : 520 p. (in Ukrainian).
4. Raygorodskiy D.Ya. Prakticheskaya psikhodiagnostika. Metodiki testy [Practical Psychodiagnosis. Methods and Tests]. Samara : Bakhrakh-M ; 2011 : 667 p. (in Russian).
5. Serheta I.V., Bratkova O.Yu., Mostova O.P., Panchuk O.Yu. and Dudarenko O.B. *Dovkillia ta zdorovia (Environment and Health)*. 2012 ; 4 (64) : 21-25(in Ukrainian).
6. Serheta I.V. *Naukovyi zhurnal MOZ Ukrainy*. 2013 ; 3 (4) : 36-49 (in Ukrainian).
7. Serheta I.V., Panchuk O.Yu., Stoian N.V., Drezhenkova I.L. and Makarov S.Yu. *Dovkillia ta zdorovia (Environment and Health)*. 2016 ; 4 (80) : 46-52 (in Ukrainian).
8. Fetiskin N.P., Kozlov V.V. and Manuilov G.M. Sotsialno-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp [Social and Psychological Diagnosis of the Development of Personality and Small Groups]. Moscow : Institute of Psychology of RAS ; 2002 : 193-197 (in Russian).
9. Baste V.S. and Gadkari J.V. *Indian Journal of Physiology and Pharmacology*. 2014 ; 58 : 298-301.
10. Aherne D., Farrant K., Hickey L., Hickey E., McGrath L. and McGrath D. *BMC Medical Education*. 2016 ; 16 (1) : 209.

<https://doi.org/10.32402/hygiene2019.69.205>

УДК 613.95:371.72/78

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ НА ЕТАПІ ПЕРЕХОДУ ВІД ДОШКІЛЬНОЇ ДО ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА 10 РОКІВ

Платонова А.Г., Яцковська Н.Я., Жебеленко М.Г.

ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», м. Київ

Мета роботи: на підставі динамічних спостережень оцінити зміни у фізичному розвитку дітей дошкільного віку м. Києва та розробити стандартизовані показники.

Методи дослідження: гігієнічні, фізіологічні, антропометричні, статистичні.
Об'єкт дослідження: діти дошкільного віку м. Києва обох статевих груп, показники фізич-